

Педагогіка мистецтва у контексті творчого розвитку суб'єктів освітнього процесу

Нелля НИЧКАЛО,

доктор педагогічних наук, дійсний член НАПН України,
академік-секретар Відділення професійної освіти і
освіти дорослих НАПН України

Попри загостреність кризових явищ у сучасному суспільстві, українська педагогічна наука потужно розвивається, спрямовуючись у своєму поступі на вдосконалення психолого-педагогічного супроводу освітніх реформ, відповідно до вимог людиноцентричної, культуровідповідної освіти.

Серед багатоманіття наукових праць, опублікованих за останні роки, особливу увагу привертають дві змістовно поєднаних між собою монографії доктора педагогічних наук, завідувача відділу педагогічної естетики та етики Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України Олени Отич, присвячених історичному, методологічному, теоретичному та методичному обґрунтуванню педагогічного потенціалу мистецтва у розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога¹.

Перша з них – монографія «Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти» (Чернівці, 2008) – відзначена Другою премією й дипломом II ступеня АПН України у конкурсі наукових робіт вчених АПН України за 2008 рік у номінації «Монографії».

Автором зібрано й опрацьовано цінний історичний матеріал з проблеми функціонування мистецтва в освіті; здійснено історико-педагогічний аналіз світових підходів до використання його у формуванні людської індивідуальності, починаючи з Давньої Греції і до нашого часу; представлено зарубіжний і вітчизняний досвід розвитку особистості засобами мистецтва; узагальнено ідеї провідних мислителів та педагогів щодо його впливу на становлення індивідуальності вихованців; простежено історію розвитку теорії і практики використання мистецтва у формуванні індивідуальності майбутніх педагогів. При цьому окрему увагу приділено ретроспективному

аналізу та дослідженню сучасного стану впровадження мистецтва до змісту професійної підготовки студентів професійно-педагогічних навчальних закладів з метою розвитку їхньої творчої індивідуальності.

Нам імпонує науковий підхід автора до визначення методологічних засад дослідження, що ґрунтується на розгляді творчої індивідуальності з позицій філософії, естетики, соціології, психології та педагогіки, а також на порівняльному аналізі мистецтва, філософії і науки як форм суспільної свідомості та сфер творчої людської діяльності, в яких по-різному виявляється й розвивається ця інтегративна сутнісна якість особистості.

Хочемо привернути увагу до підрозділу 1.4., присвяченого розкриттю психологічних і культурологічних механізмів національно-культурної ідентифікації особистості засобами мистецтва, в якому науково переконливо й обґрунтовано доведено значення мистецтва у формуванні національного виховного ідеалу та ідеалу педагога національної школи в їхньому взаємозв'язку.

Оригінальністю відзначаються висновки монографії, що репрезентують інноваційні наукові ідеї автора щодо можливості розгляду мистецтва як критерію визначення становості освіти й виявлення змісту соціального замовлення суспільства на формування певного типу особистості; спростування історично усталеного розуміння мистецтва виключно як засобу естетичного виховання й художньої освіти; доведення його значення не лише для мистецької освіти, а й для професійної підготовки педагога будь-якої спеціальності, спрямованої на розвиток його педагогічної майстерності й забезпечення гуманістичної спрямованості його творчої індивідуальності.

Друга монографія Олени Отич – «Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти» (Чернівці, 2009) – є логічним продовженням попередньої праці, де методологічні й теоретичні узагальнення щодо впливу мистецтва на творчий розвиток особистості екстраполюються у площину професійно-педагогічної освіти. Монографія складається з чотирьох розділів і шести додатків, що містять професіограму, освітньо-кваліфікаційну характеристику й психологічний портрет педагога професійного навчання, матеріали для педагогічної діагностики рівнів розвитку творчої індивідуальності

¹ Отич О.М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога: історичний і методологічний аспекти: монографія / О.М. Отич; за наук. ред. І.А. Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2008. – 440 с.

Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія / О.М. Отич; за наук. ред. І.А. Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 752 с.

студентів професійно-педагогічних навчальних закладів, варіанти тематичних планів творчих педагогічно-мистецьких майстерень, приклади творчих мистецьких завдань і вправ, спрямованих на розвиток творчої індивідуальності майбутніх педагогів професійного навчання тощо.

Схвальної оцінки заслуговує, на нашу думку, перший розділ монографії, в якому викладено концептуальні засади дослідження й представлено його поняттєво-термінологічний апарат. Наукова цінність запропонованої Оленою Отич концепції використання мистецтва у розвитку творчої індивідуальності майбутніх педагогів професійного навчання зумовлюється, з нашого погляду, тим, що вона розроблена на основі науково-мистецької парадигми освіти та детермінованих нею парадигмальних методологічних підходів: екзистенціального, акмеологічного, креативного, культурологічного, інтегративного та системного. Цілком погоджуємося з автором, що саме вони переорієнтують сучасну професійно-педагогічну освіту зі сцієнтистсько-технократичних позицій на гуманістичні, де пріоритетом є не засвоєння майбутнім педагогом сума знань та їх оцінка, а його неповторний внутрішній світ, сповнений особистісних сенсів і цінностей.

Концептуальні засади дослідження конкретизуються у мистецтвознавчих, психологічних, акмеологічних, педагогічних та інших теоретичних підходах до визначення сутності творчої індивідуальності, глибокий науковий аналіз та узагальнення яких зумовили висновок автора щодо доцільності розгляду її як критерію педагогічної майстерності освітян. У зв'язку з цим визначено шість корелюючих між собою рівнів педагогічної майстерності й творчої індивідуальності педагога професійного навчання.

Обґрунтована Оленою Отич модель творчої індивідуальності стала основою розроблення змісту й виявлення рушійних сил та механізмів її розвитку в майбутніх педагогів професійного навчання. Цей процес розглянуто у широкому семантичному контексті, з позицій індивідуалізації (К.Г. Юнг), інкультурації (Н. Крилова), виховання індивідуальності (Є. Степанов), її формування (І. Букреєв, О. Гребенюк, Л. Мільто), плекання (С. Шефель), становлення, «сходження» до індивідуальності (Ю. Орлов), «творіння творців» (О. Афанасьєв) тощо.

Науково коректним і виваженим вважаємо теоретичне обґрунтування Оленою Отич педагогічного потенціалу мистецтва у розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання, що спирається на аналіз мистецтва як процесу та результату художньої творчості. На основі опрацювання великого масиву філософської, мистецтвознавчої та педагогічної літератури автор здійснила власну інтерпретацію соціально-педагогічних функцій мистецтва, визначила його потенціали (людинотворчий, культуротворчий, художньо-творчий, життєтворчий та творчо-розвивальний), розкрила його значення як чинника і засобу розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога, виявила

особливості впливу на перебіг цього процесу різновидів народного й класичного мистецтва.

Узагальнення результатів наукового аналізу педагогічних можливостей мистецтва втілилося в авторській концепції педагогіки мистецтва як нової педагогічної субдисципліни, що досліджує естетичні, етичні, культурологічні, аксіологічні та акмеологічні засади формування особистості, її загального, професійного й творчого розвитку засобами мистецтва.

Концептуальні положення авторської теорії перевірено у ході дослідно-експериментальної роботи з розвитку творчої індивідуальності студентів професійно-педагогічних навчальних закладів засобами мистецтва, що охоплювала етапи педагогічної діагностики типології і рівнів сформованості в них цієї сутнісної інтегративної якості, а також експериментальної перевірки обґрунтованої автором організаційно-методичної системи її розвитку на основі використання ідей та засобів педагогіки мистецтва.

Висновки монографії характеризуються науковою глибиною та ємністю, на високому рівні узагальнення проводять базову концептуальну ідею дослідження, згідно з якою розвиток творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання як сутнісної системної якості, що інтегрує в собі всі рівні функціонування його як людини й професіонала, набуде ефективності за умови ґрунтування його на засадах не сцієнтистсько-технократичної, а науково-мистецької холистичної парадигми освіти. А це передбачає інтеграцію мистецтва до змісту всіх складових професійної підготовки студентів професійно-педагогічних навчальних закладів як системи розвитку їхньої творчої індивідуальності у межах узагальненої динамічної предметно-інтегративної моделі ознаменої підготовки.

Монографії Олени Отич вже знайшли свою читачку аудиторію серед педагогів і науковців України та близького зарубіжжя, які досліджують проблеми гуманізації професійно-педагогічної освіти. На нашу думку, ці унікальні матеріали, що цілісно представляють методологію, теорію і практику використання педагогіки мистецтва у творчому розвитку суб'єктів освітнього процесу, мають не лише наукову, а й значну практичну цінність. У зв'язку з цим вони будуть корисні для педагогів і студентів вищих педагогічних, мистецьких, технічних та інших навчальних закладів, де вивчаються психолого-педагогічні й суспільно-гуманітарні дисципліни; викладачів та слухачів інститутів післядипломної освіти; вчителів загальноосвітніх і спеціалізованих шкіл. Ці монографії нададуть допомогу в науковому пошуку докторантам і аспірантам під час розроблення проблем мистецької освіти, педагогічної майстерності й творчого розвитку особистості на естетичних та етичних засадах.

Завершуючи науковий аналіз рецензованих праць, зазначимо, що вони є цінним творчим внеском у дослідження наукознавчих проблем і сприяють поглибленню змісту наукознавчих досліджень та одержанню нового наукового знання, що збагачує субдисципліни педагогіки й підносить цю науку на якісно новий методологічний рівень.